

Armoede; een obstakel voor democratie?

De sociaaleconomische omgeving van de democratieën van Zuid-Afrika,
Namibië en Zambia rond de eeuwwisseling

Bachelorscriptie Politicologie (versie 2)

Naam: Midas van Dijk

Studentnummer: 0909564

E-mail: m.a.van.dijk.2@umail.leidenuniv.nl

Begeleider: Oda van Cranenburgh

Inleiding

Democratisering wordt als een van de belangrijkste aspecten van ontwikkeling gezien. Democratieën zouden beter in staat zijn om de mensenrechten te waarborgen. Verder zou een democratisch systeem minder geneigd zijn tot oorlog (Diamond 1999, 5). Om democratisering waar mogelijk te stimuleren is het belangrijk te onderzoeken welke factoren democratisering in positieve of negatieve zin beïnvloeden. Als een democratie eenmaal opgericht is, kan deze nog steeds ten prooi vallen aan een negatieve transitie. Ook kan een democratie van binnen uitgehold worden door een verlies aan kwaliteit.

Dit onderzoek gaat specifiek in op de mogelijke effecten van de economie op de kwaliteit van de democratie. De onderzoeksvraag is ‘hoe beïnvloeden sociaaleconomische factoren de kwaliteit van de democratie in Zuid-Afrika, Namibië en Zambia?’ De doelstelling is om theorieën die structurele invloeden op de democratie beschrijven toe te passen op deze specifieke casussen. Op deze manier kunnen deze theorieën beter begrepen worden en beoordeeld worden op hun voorspellende waarde in deze specifieke gevallen.

In dit onderzoek zullen de democratieën van Zuid-Afrika, Namibië en Zambia rond de eeuwwisseling belicht worden. De drie landen hebben aan het begin van de jaren ‘90 een democratische transitie doorgemaakt. In dit onderzoek zal gekeken worden hoe deze democratieën er voor stonden 10 jaar na de democratische transitie. De drie gekozen landen vertonen duidelijke overeenkomsten. Zo zijn ze rond dezelfde tijd gedemocratiseerd en bevinden ze zich in dezelfde regio. Er zijn echter ook belangrijke verschillen, zowel in de kwaliteit van de democratie, als in de sociaaleconomische factoren. Deze casussen zijn maatschappelijk relevant omdat ze meer inzicht kunnen geven in de economische factoren die een rol spelen bij de consolidatie van democratie.

Hiervoor zal allereerst een theoretisch kader geschetst worden van verschillende theorieën over deze verhouding. Vervolgens zullen de verschillende theorieën toegepast worden op de gekozen casussen. Van elke gekozen casus zal uitgebreid de economische

en politieke situatie worden besproken rond het jaar 2000. Vervolgens zullen deze casussen in verband worden gebracht met de theorie. Het doel is hierbij niet om tot conclusies te komen die te veralgemeniseren zijn. Het doel is om meer inzicht te geven in hoe algemene theorieën over structurele factoren toepasbaar zijn in specifieke gevallen.

Theoretisch kader

Tal van auteurs hebben reeds geschreven over de relatie tussen economische factoren en democratie. In 1959 bracht Seymour Martin Lipset de moderniseringstheorie onder de aandacht. Volgens deze theorie is democratie een effect van economische groei. Dit verband zou op meerdere manieren lopen. Hoe hoger de welvaart, hoe kleiner de drang tot nepotisme. Als nepotisme wijdverbreid is, is het onmogelijk een goed werkende bureaucratie op te bouwen. Daarbij zorgt een hogere welvaart voor de oprichting van een steeds breder maatschappelijk middenveld. Dit middenveld zou op diverse manieren de democratie bevorderen. De moderniseringstheorie is later in allerlei vormen naar voren gebracht. Steeds werden structurele factoren gebruikt om de aan- of afwezigheid van democratie te verklaren. Hieronder zullen verschillende theorieën over structurele invloeden op de democratie besproken worden. Het academisch debat rond dit thema zal dus duidelijker geschetst worden. Verder zal besproken worden welke van de discussiepunten relevant zijn voor dit onderzoek.

Structurele verklaringen zijn enige tijd weinig populair geweest. Samuel Huntington heeft de periode na 1974 betiteld als de ‘*third wave*’ van democratisering. Van 1974 tot in de jaren '90 werden veel landen democratisch (Diamond 1999, 1-2). De derde golf van democratisering leidde tot een grotere focus op actoren en op het proces van democratisering (Doorenspleet 2005). De keuzes en strategieën van belangrijke spelers werden hierbij leidend. Pas in de jaren '90 kwamen structurele verklaringen voor democratie weer in zwang.

In de jaren '80 bouwde Huntington verder aan de ideeën van Lipset. Huntington (1984, 199) draagt een aantal mogelijkheden aan waarop economische factoren de democratie

zouden kunnen bevorderen. Volgens Huntington zorgt een hogere welvaart voor een hoger opleidingsniveau, meer geletterdheid en meer blootstelling aan massamedia. Al deze factoren zouden gunstig zijn voor de democratie. Ook zouden politieke conflicten minder heftig zijn. Dit heeft alles te maken met het feit dat er meer alternatieven zijn voor een politieke loopbaan als er een hogere welvaart is. Ook zorgt een hogere welvaart vaak ook voor een meer gelijke verdeling van die welvaart. Uiteindelijk is een regering door de meerderheid alleen mogelijk als deze meerderheid een relatief tevreden middenklasse is.

Een belangrijk artikel dat de studie van structurele factoren weer op de kaart zette was *What Makes Democracies Endure?* (Przeworski et al. 1996). De auteurs van dit artikel betogen dat landen die vanaf een bepaald ontwikkelingsniveau de democratie invoeren niet te vrezen hebben voor een terugval in dictatuur. Landen met een laag ontwikkelingsniveau hebben grote kans op een terugval, maar dan vooral als er een te lage of negatieve economische groei is. Przeworski et al. (1996) betogen dat economische groei direct invloed heeft. Een hogere groei betekent meer steun voor de democratie en dus grotere overlevingskansen. Deze theorie kan steun vinden als blijkt dat in een land met een hoge groei ook een hoge waardering voor de democratie is. Belangrijk daarvoor is de perceptie van de bevolking. Als de burgers aangeven meer vertrouwen te hebben in de democratie omdat deze een goede economische situatie met zich mee brengt, dan is dat een ondersteuning van Przeworski c.s.

Op deze visie is van meerdere kanten kritiek geleverd. In de visie van Przeworski c.s. is het heel belangrijk dat de democratie levert in termen van economische groei. Volgens hen kan de steun voor de democratie snel wegvallen wanneer burgers niet profiteren van een groeiende welvaart. Bratton en Mattes (2001) hebben de relatie tussen economische factoren en democratie ook bestudeerd. Volgens hen is er intrinsieke steun voor democratie in Afrikaanse landen. Democratieën worden wel afgerekend op hun prestaties, maar dan vooral op het gebied van mensenrechten. Volgens deze theorie zouden economische factoren een geringe invloed hebben. De instrumentele steun is dus minder

belangrijk. Het gaat om intrinsieke steun: steun voor de democratie als het systeem dat de meeste vrijheid biedt.

Het artikel '*What Makes Democracies Endure?*' is tevens uitgedaagd vanuit een ander perspectief. Een artikel dat juist heel kritisch is over de relatie tussen inkomen en democratie is *Does High Income Promote Democracy?* (Poole and Londregan 1996). De auteurs van dit artikel hebben een grote dataset geanalyseerd en menen dat het effect van het inkomen wel significant is, maar klein.

Acemoglu en Robinson (2001) geven weer een andere economische analyse. Volgens deze auteurs is de economische ongelijkheid binnen een land bepalend. In deze visie is er binnen elke samenleving een rijkere elite en een armere massa. Democratie is een manier om deze ongelijkheid te verminderen omdat de armen in de meerderheid zijn. Om democratie af te dwingen kunnen de armen dreigen met geweld. Om deze dreiging weg te nemen kunnen elites democratische hervormingen doorvoeren, maar deze hervorming brengt kosten met zich mee. Democratie zal leiden tot economische herverdeling. Als er veel ongelijkheid is binnen de samenleving dan zullen de kosten van democratie hoog zijn voor de elite. In dat geval zal er namelijk veel herverdeling plaatsvinden. Het plegen van een coup wordt dan steeds aantrekkelijker voor de elite. Alhoewel deze schrijvers de mogelijkheid niet noemen, is er wellicht ook een andere optie mogelijk. De elite zou op subtielere wijze invloed uit kunnen oefenen op de democratie. Zo zouden democratische verworvenheden ingeperkt kunnen worden om de kiezer in een bepaalde richting te drukken. Op deze manier zou economische ongelijkheid de kwaliteit van de democratie negatief kunnen beïnvloeden.

Boix en Stokes (2003) hebben een soortgelijke visie. Volgens deze auteurs is niet zozeer de economische ontwikkeling belangrijk, maar de economische ontwikkeling van de armste delen van de bevolking. Hiervoor wordt als indicator de geletterdheidsgraad genomen. Landeigendom is een belangrijke factor op het platteland. Zodra steeds meer mensen toegang krijgen tot basale voorzieningen wordt de roep om herverdeling minder. Op dat moment worden de kosten van democratisering lager voor de elite. De

moderniseringstheorie, die stelt dat democratie vanzelf ontstaat op een bepaald ontwikkelingsniveau, moet dus aangepast worden. Het gaat niet om welvaart of verdeling op geaggregeerd niveau. Het gaat om welvaart waar de armen ook van profiteren.

Om deze verschillende theorieën te toetsen moeten ze toegepast worden op een of meerdere casussen. Namibië, Zuid-Afrika en Zambia hebben verschillende welvaartsniveaus en economische situaties. Van deze landen is informatie beschikbaar over de economie, de mensenrechten en de perceptie van burgers. Deze landen zijn tevens interessant omdat ze in dezelfde regio liggen. Ook zijn ze alle drie derde golf-democratieën, gedemocratiseerd begin jaren '90. In de jaren '90 maakten deze drie landen een verschillende economische ontwikkeling door. Tussen deze drie casussen zijn dus grote verschillen op economisch gebied. Er zijn echter ook veel overeenkomsten, zo kunnen de relevante factoren zoveel mogelijk geïsoleerd worden.

Allereerst is het interessant om te zien of burgers vaker aangeven voorstander te zijn van de democratie wanneer deze zorgt voor economische groei. Dit zou de theorie van Przeworski c.s. ondersteunen. Wellicht hangt de steun voor de democratie echter meer af van de prestaties op het gebied van de mensenrechten. Om op deze vragen meer licht te doen schijnen is het belangrijk om te kijken wat burgers zelf aangeven in enquêtes. Dit is de beste manier om de perceptie van burgers te meten.

Zoals hierboven beschreven draagt Huntington (1984) een minder direct verband aan. Volgens hem is de democratie gebaat bij factoren die veroorzaakt worden door een hogere economische welvaart. In dat geval zou economische groei dus minder belangrijk zijn, maar zou het vooral gaan om het welvaartsniveau. In dat geval zou men veel verwachten van de democratie in Zuid-Afrika. Zuid-Afrika kent het hoogste welvaartsniveau en is het meest ontwikkeld van de bestudeerde landen (World Bank 2011). Dit hogere welvaartsniveau zou, onder andere in de theorie van Lipset (1959), allerlei positieve indirecte effecten hebben op de democratie. Het is het onderzoeken waard of deze effecten, onder andere een integere bureaucratie, ook echt in hogere mate aanwezig zijn in een economisch meer ontwikkeld land.

Hoewel Zuid-Afrika het meest ontwikkeld is, is er ook een groot intern welvaartsverschil (World Bank 2012). Zuid-Afrika kent rijkdom en extreme armoede naast elkaar. Deze ongelijkheid zou volgens andere theorieën een rem zijn op de democratie. In deze visie zou de een slechte economische positie onder de allerarmsten leiden tot een verminderd draagvlak voor de democratie. Ook is geschreven dat grote welvaartsverschillen de elite angst aanjagen, waardoor de politiek gepolariseerd zou kunnen raken.

Deze vragen zullen in deze paper toegepast worden op, Zuid-Afrika Namibië en Zambia. Zo kan hopelijk meer licht op deze diverse theorieën geworpen worden.

Zuid-Afrika

Zuid-Afrika werd vanaf eind jaren '40 tot midden jaren '90 geregeerd door de *Nasionale Party* of *National Party*. In deze periode was deze partij altijd dominant. Oppositie was toegestaan maar bij verkiezingen konden alleen blanken stemmen. De oppositiepartijen zijn nooit een serieuze uitdaging geweest voor de *National Party*. Zuid-Afrika kende dus ten tijde van de apartheid geen democratie, omdat de meerderheid van de bevolking werd uitgesloten van stemrecht, maar had al wel veel kenmerken van democratie, zoals de competitie tussen verschillende partijen (Lanegran 2001). Het apartheidsregime werd op bepaald moment onhoudbaar. De internationale druk op het apartheidsregime werd steeds groter, zowel in het Westen als in de buurlanden verloor Zuid-Afrika steeds meer steun. De gewapende vleugel van het African National Congress (ANC) voerde tevens terroristische aanslagen uit binnen Zuid-Afrika. Omdat deze situatie onhoudbaar was besloot het apartheidsregime om Nelson Mandela, de belangrijkste leider van het ANC, vrij te laten uit de gevangenis. Op dat moment ging men verder met de onderhandelingen voor het nieuwe Zuid-Afrika (CIA 2012). Vervolgens vond een zeer ingewikkeld politiek spel plaats met diverse spelers. Een belangrijk element van die periode was het geweld tussen aanhangers van het ANC enerzijds en aanhangers van de *Inkhata Freedom Party* (IFP) anderzijds. De democratie was dus duur bevochten en liet diepe wonden na. Later

werd veel blootgelegd door de *Truth and Reconciliation Committee*; mensen van alle partijen waren de dupe geworden van geweld (Krog 2000).

In 1994 vonden de eerste democratische verkiezingen van Zuid-Afrika plaats. Van tevoren was afgesproken dat alle partijen die een bepaald aandeel van de stemmen zouden halen toe zouden treden tot een regering van nationale eenheid. Het ANC wist een meerderheid van de stemmen te behalen. Er was echter wel teleurstelling onder de aanhangers van het ANC dat de verkiezingsresultaten zo etnisch gekleurd waren. Het ANC was er niet in geslaagd om blanke en gekleurde kiezers te trekken. Deze mensen stemden in meerderheid op de *National Party* (Lanegran 2001).

De economische situatie van Zuid-Afrika op dat moment kan niet begrepen worden zonder de economische rationaliteit van het apartheidsregime te begrijpen. De meeste economieën bevinden zich op één bepaald ontwikkelingsniveau. Economieën op een laag ontwikkelingsniveau hebben vaak een laag opleidingsniveau, maar ook lage arbeidskosten. Economieën op een hoger ontwikkelingsniveau missen dit voordeel. De apartheid slaagde erin om een economie op te bouwen die het beste van twee werelden in zich verenigde. Er werden in feite twee economieën gecreëerd. Een bepaald deel van de bevolking, het blanke deel, kreeg de mogelijkheid om op te klimmen tot een hoger ontwikkelingsniveau. Zo kreeg Zuid-Afrika een hoogopgeleide beroepsbevolking die op bepaalde terreinen tot de wereldtop behoorde. Aan de andere kant stond het zwarte deel der natie. Deze mensen kregen niet de kans om op te klimmen tot een hoger ontwikkelingsniveau. De opbrengsten van de economie werden namelijk voornamelijk uitgegeven aan tal van sociale voorzieningen voor de blanken. De zwarten werden op een laag welvaarts- en opleidingsniveau gehouden. Zo had de economie een zeer goedkope bron van laagopgeleide arbeidskrachten (Bond 2000). Dit economische systeem werkte; het blanke deel van de bevolking bleef zich verder ontwikkelen. Het was en is mogelijk om Zuid-Afrika theoretisch op te splitsen in een blank en een zwart deel. In 1994 was het BNP per hoofd van het blanke deel ongeveer gelijk aan dat van Spanje. Het BNP per hoofd van het zwarte deel was lager dan dat van buurland Lesotho, en sterk vergelijkbaar met dat van andere landen in sub-sahara Afrika (Meredith 2006, 648). Op dit verhaal zijn

nuanceringen aan te brengen. Het apartheidsregime erkende naast zwart en blank namelijk ook andere rassen met weer andere rechten, voornamelijk de Indiërs en de kleurlingen. Het algemene beeld is echter duidelijk. Onder de apartheid werd Zuid-Afrika met afstand de grootste economie van het continent. Hiervoor moest wel een hoge prijs betaald worden: de welvaart werd ongelijk verdeeld en ook nog eens grotendeels per ras (World Bank 2011).

De Zuid-Afrikaanse economie is meer gediverteerd dan die van Namibië en Zambia. De grootste exportproducten van Zuid-Afrika waren in 2009 goud en platina, gezamenlijk goed voor ongeveer 16 procent van de export. Meer dan 60 procent van de Zuid-Afrikaanse economie bestond in 2000 echter uit diensten. In 1990 bedroeg het BNP per hoofd \$3.159,00. Dit was een substantieel hoger cijfer dan dat van Namibië, en onvergelijkbaar met dat van Zambia (World Bank 2011). Hieronder zal ingegaan worden op hoe de jaren van democratisch bestuur in de jaren '90 hier invloed op hebben gehad. Dan zal bekeken worden hoe de Zuid-Afrikaanse economie er rond 2000 voor stond qua groei, gelijkheid, perceptie en corruptie.

In de jaren tussen 1994 en de eeuwwisseling voerde het ANC een (neo-)liberaal economisch beleid. Van alle investeringen in de economie was in 1990 36 procent afkomstig van de overheid. In 2002 was dit aandeel teruggelopen tot 25 procent, het laagste cijfer sinds het begin van de apartheid. Dit werd vooral bereikt door de privatisering van staatsbedrijven en door bezuinigingen op de begroting (Seidman Makgetla 2004, 267). Verder kreeg de Zuid-Afrikaanse economie met verschillende factoren te maken. In de laatste fase van de apartheid kreeg Zuid-Afrika te maken met boycots en sancties vanuit andere landen. Tevens was er veel geweld tussen verschillende partijen en was de toekomst onzeker; dit leidde tot kapitaalvlucht (Seidman Makgetla 2004, 264). Toen Nelson Mandela aan de macht kwam werden de sancties opgeheven, Zuid-Afrika ondervond echter een negatief bijeffect van de wereldwijde hoogconjunctuur; een lage goudprijs (Seidman Makgetla 2004, 264).

Wat onmiddellijk opvalt bij het bestuderen van de cijfers over Zuid-Afrika rond het jaar 2000 is de enorme werkloosheid. Zuid-Afrika kende een arbeidsparticipatie van slechts 53,2 procent van de bevolking (World Bank 2011). Tussen 1995 en 2002 steeg de werkloosheid. Waar in 1995 het officiële werkloosheidscijfer 16 procent was, was dat in 2002 opgelopen tot 30,5 procent. Veel Zuid-Afrikanen moesten dus hun brood verdienen in de informele sector. Ook de groei was in de jaren '90 laag. Het BNP per hoofd was in 2003 ongeveer even hoog als in 1990 (Seidman Makgetla 2004; World Bank 2011). De economische situatie gedurende de jaren '90 was dus verre van rooskleurig.

De economie van Zuid-Afrika is, zoals eerder genoemd, meer ontwikkeld dan die van Zambia en Namibië. Deze ontwikkeling is echter zeer ongelijk verdeeld. Meer dan de helft van de Zuid-Afrikanen woonde in 2000 al in de stad. 89,8 Procent van de Zuid-Afrikaanse kinderen ging rond 2000 naar de basisschool en de geletterdheidsgraad was 84,6 procent (World Bank 2011; HDI 2000). De allerarmsten in Zuid-Afrika hadden het echter niet gemakkelijk. In 1993 kende Zuid-Afrika een Gini-index van 59,3. Deze daalde in latere jaren licht tot 57,8 in 2000 (World Bank 2012). 11,5 Procent van de Zuid-Afrikanen moest zien te overleven van minder dan \$1,00 per dag. 13 Procent van de bevolking had geen toegang tot schoon drinkwater of sanitair, iedereen had echter toegang tot medische zorg. De ongelijkheid bleef enorm; de 20 procent armste mensen verdienden slechts 2,9 procent van het inkomen. De rijkste 20 procent verdiende daarentegen 64,8 procent. De ongelijkheid is in Zuid-Afrika groter dan in Zambia.

Bij enquêtes gaf 68,4 procent van de respondenten aan ontevreden te zijn over de economie, 31,9 procent was zeer ontevreden (Afrobarometer 1999-2000). Dit correspondeert met de lage groeicijfers en hoge werkloosheid in die periode. Wat betreft de richting van het land in het algemeen dacht 55,1 procent dat het de verkeerde kant op ging.

De *Corruption Perception Index* van *Transparency International* (2000), gaf Zuid-Afrika in 2000 een score van 5. Dit is beter dan in Zambia, maar minder dan in Namibië. Er is

corruptie aanwezig die een rem kan zijn op zowel economische ontwikkeling als op de democratie, maar in sterk mindere mate dan in Zambia.

In de tweede helft van de jaren '90 stond Nelson Mandela aan het hoofd van de regering van nationale eenheid. Bij de volgende verkiezingen, die van 1999, werd vicepresident Thabo Mbeki de presidentskandidaat namens het ANC. Bij die verkiezingen wist hij een nog groter aandeel van de stemmen te verwerven dan zijn voorganger (Lanegran 2001).

Lanegran (2001) stelt zich de vraag in hoeverre de democratie in Zuid-Afrika geconsolideerd is. Hoewel de verkiezingen vrij en eerlijk waren, is er duidelijk een dominante partij aan te wijzen. Zij stelt hierbij twee vragen:

- Zijn er oppositiepartijen die een redelijk alternatief vormen voor het ANC en ook de zwarte bevolking aan kunnen spreken?
- Is of wordt de basis van het ANC breed genoeg om ook etnische minderheden aan te spreken?

Volgens Lanegran is het essentieel voor de democratie dat er competitie plaatsvindt. Na de verkiezingen van 1999 was de *Democratic Party* (DP) de grootste oppositiepartij geworden. De *National Party* ging de verkiezingen in als de *New National Party*. De verkiezingen eindigden voor deze partij in een nederlaag, waarop ze fuseerde met de DP tot de *Democratic Alliance* (DA). Hoewel het ANC een comfortabele meerderheid bleef behouden hoeft dit niet te betekenen dat dit in de toekomst zo blijft. Verreweg de meeste Zuid-Afrikanen geven aan dat ras geen issue is bij hun stemkeuze. In 1999 waren voor de meeste kiezers de belangrijkste verkiezingsthema's veiligheid en het creëren van meer banen. De DP zette zichzelf tijdens de verkiezingscampagne echter vooral neer als een partij die strijdt tegen corruptie en positieve discriminatie. Deze kwesties waren niet zo belangrijk voor de meerderheid van de zwarte bevolking, die nog steeds in armoede leefde.

Het ANC wist bij de verkiezingen van 1999 haar meerderheid te vergroten. Deze meerderheid werd echter vooral vergroot door kiezers in andere etnische groepen aan te spreken. Waar het ANC de steun van de zwarte bevolking hield, won ze veel steun onder de gekleurde bevolking (Lanegran 2001).

Hoewel de dominantie van het ANC rond 2000 niet bedreigd werd, was er ook geen sprake van oneerlijke verkiezingen. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat deze dominantie eeuwig zal blijven. Het ANC kan alleen groeien door een bredere groep kiezers aan te spreken, deze mogelijkheid ligt ook open voor oppositiepartijen.

Tabel 1: Vrijheid in Zuid-Afrika

Freedom	1.5
Civil Liberties	2.0
Political Rights	1.0

Freedom House, 2002. *Freedom in the World*, Washington: Freedom House

Zoals tabel 1 aangeeft was Freedom House in 2002 overwegend positief over Zuid-Afrika. De scores zijn dan ook beter dan die van Namibië en Zambia. Er was onafhankelijke rechtspraak, een onafhankelijke pers en een onafhankelijke vakbeweging. Ook zijn er verschillende vrije en eerlijke verkiezingen georganiseerd. Mensenrechten zijn stevig verankerd in de grondwet, welke gewaarborgd wordt door een onafhankelijk constitutioneel hof.

Toch zijn er bedreigingen voor de democratie. De regering werd zwaar bekritiseerd vanwege het conservatieve economische beleid en vanwege de slechte aanpak van HIV/AIDS. Daarbij is Zuid-Afrika overspoeld geraakt door een golf van crimineel geweld. Ook laakt Freedom House de ongelijkheid tussen blank en zwart alsmede de ongelijkheid tussen rijk en arm in het algemeen (Freedom House 2002).

De perceptie van de Zuid-Afrikaanse bevolking werd rond de eeuwwisseling gemeten in een door Afrobarometer georganiseerde enquête. 59,6 Procent van de respondenten gaf aan dat democratie te allen tijde de beste staatsvorm is. 12,9 Procent gaf aan dat een niet-democratische vorm van bestuur soms de voorkeur heeft en voor 21,2 Procent

maakte democratie geen verschil. 77,8 Procent was min of meer tevreden met de democratie(Afrobarometer 1999-2000). De meeste mensen zijn dus min of meer tevreden met de democratie, de steun voor de democratie als staatsvorm is niet overweldigend.

Als we Zuid-Afrika bekijken op een geaggregeerd niveau is het de meest welvarende economie van de onderzochte landen. Het BNP per hoofd was en is vrij hoog. In de jaren '90 was er echter weinig economische groei. De arbeidsparticipatie lag laag en steeds meer mensen werden werkloos. Zuid-Afrika kende een grote ongelijkheid in de welvaartsverdeling. De allerarmsten moesten vaak leven van minder dan een dollar per dag of hadden geen toegang tot drinkwater of sanitair. De meeste Zuid-Afrikanen waren zoals verwacht negatief over de toestand van de economie. Er was corruptie aanwezig, maar in veel mindere mate dan in Zambia.

Zuid-Afrika kende in 2000 een democratische grondwet. Democratische rechten en mensenrechten werden door de regering gerespecteerd. Zuid-Afrika kende veel problemen op het gebied van de economie, ongelijkheid en veiligheid. De kwaliteit van de democratie bleef op een hoog peil. Het enige minpunt was de dominantie van het ANC. Oppositiepartijen slaagden er niet in om de meerderheid van het ANC te bedreigen. Zonder machtswisseling is het moeilijk te zeggen dat de democratie in Zuid-Afrika geconsolideerd is. Onder de burgers was er gematigde steun voor de democratie. Ongeveer 60 procent gaf aan democratie altijd de beste staatsvorm te vinden.

Namibië

Voordat Namibië onafhankelijk werd in 1990, stond het bekend als Zuidwest-Afrika. Vanaf 1884 werd Namibië een Duitse kolonie. Na de eerste wereldoorlog werd het bestuur over Namibië toegewezen aan Zuid-Afrika. Zuid-Afrika voerde vervolgens een beleid in Namibië dat sterk deed denken aan het gevoerde beleid in Zuid-Afrika. Land dat eerst gebruikt werd door zwarte boeren werd onteigend en toegewezen aan blanke kolonisten. Ook werden zwarten grotendeels uitgesloten van hoogwaardige arbeid

(LeBeau and Dima 2005). Bij de hoofdstad Windhoek is zelfs een soort van *township* gebouwd.

In 1966 begon de *South West African People's Organization* (SWAPO) een onafhankelijkheidsoorlog tegen Zuid-Afrika. Tegelijkertijd lobbyde SWAPO bij de Verenigde Naties (VN) om tot een diplomatieke oplossing te komen. Ondertussen probeerde de Zuid-Afrikaanse regering om buiten SWAPO om tot een oplossing te komen. Een aantal andere partijen kwamen onder leiding van de *National Party* bijeen om een onafhankelijkheid onder voorwaarden te bespreken. Hier kwam later de politieke partij *Democratic Turnhalle Alliance* (DTA) uit voort. In 1988 besloot de VN-Veiligheidsraad echter een missie te sturen om de dekolonisatie van Namibië te ondersteunen. In 1990 werd Namibië onafhankelijk onder een democratische grondwet. Deze grondwet zou in 1999 gewijzigd worden om president Nujoma een derde ambtstermijn toe te staan. Vanaf de onafhankelijkheid is Namibië bestuurd door SWAPO (LeBeau and Dima 2005).

Stage en Fleermuys (2001) beschrijven de bijzondere economische situatie van Namibië. Hoewel Namibië een groot land is, woonden er rond de eeuwwisseling maar 1,7 miljoen mensen. Voor de energievoorziening is het land sterk afhankelijk van Zuid-Afrika. 50 Procent van de energie die in Namibië gebruikt wordt moest rond de eeuwwisseling geïmporteerd worden vanuit Zuid-Afrika. De economie was in 1990 kleiner dan Zambia, maar in 2003 was Namibië haar buurland voorbijgestreefd. Het belangrijkste exportproduct van Namibië is uranium, 16,4 procent, en vervolgens zink, dat 14,5 procent van de export uitmaakt (World Bank 2011). Omdat in Namibië de mijnbouw zo belangrijk is, is er veel vraag naar hoger opgeleide werknemers. Vanwege de kleine bevolking was deze arbeidsmarkt dan ook krap in de jaren '90. Voor de niet- of laagopgeleide werkers was er maar weinig werk te vinden. De arbeidsparticipatie bedroeg dan ook maar 55,8 procent (Tapscott 1993; World Bank 2011). Visserij was rond de eeuwwisseling in opkomst in Namibië. Deze industrie werd even belangrijk voor de economie als de mijnbouw (Lange and Motinga 1997). Een ander belangrijk element in de Namibische economie is landbouw; de landbouw bedraagt 11,3 procent van de

economie (World Bank 2011). Verder is toerisme een bron van inkomsten, voornamelijk gericht op het spotten van wild (Lange and Motinga 1997, 1)

Namibië kende goede economische tijden in de jaren '90. Namibië haalde het veel grotere Zambia in qua BNP en het Namibische BNP per hoofd kwam dichterbij dat van Zuid-Afrika te liggen. Van 1990 tot 1999 was de gemiddelde jaarlijkse groei 4 procent. Niet een extreem resultaat, maar wel een stuk beter dan de resultaten in Zuid-Afrika, laat staan Zambia (World Bank 2012). In 1999 was 29,8 procent van de respondenten ontevreden over de economie. Daartegenover was 40,7 procent van de respondenten wel tevreden over de economie. 16,1 Procent nam een middenpositie in. Vergelijkbare patronen waren waar te nemen in de verwachtingen van de respondenten voor de economische toekomst (Afrobarometer 1999-2000). Deze resultaten stroken met de economische groeicijfers die Namibië liet zien in deze periode.

Namibië bleef ondanks de economische groei een minder ontwikkeld land dan Zuid-Afrika. 34,9 Procent van de Namibiërs moest overleven op minder dan \$1,00 per dag. Ook heeft 38 procent van de Namibiërs geen toegang tot sanitair (World Bank 2011; UNDP 2000). In 1993 bedroeg de Gini-index van Namibië 74,3; een enorm hoog cijfer. In 2004 was deze echter gedaald tot 63,9 (World Bank 2012). Ondanks deze cijfers zijn er een aantal terreinen waarop Namibië niet veel onder deed voor Zuid-Afrika. Zo was het percentage kinderen dat lager onderwijs genoot bijna gelijk aan dat van Zuid-Afrika. De levensverwachting en geletterdheid waren maar iets lager dan in het rijkere buurland, en de kindersterfte was zelfs iets lager dan in Zuid-Afrika (UNDP 2000). Hoewel Namibië theoretisch de grootste ongelijkheid kent van de bestudeerde landen, lijkt Namibië bepaalde negatieve bijeffecten daarvan te verzachten. Dit geldt ook wat betreft de corruptie. *Transparency International* (2000) geeft Namibië een cijfer van 5,4. Dit is hoger dan Zuid-Afrika. Namibië slaagt er dus in om met een lager BNP per hoofd toch minder corruptie te hebben.

De democratie in Namibië was rond 2000 vergelijkbaar met die in Zuid-Afrika. Hoewel de verkiezingen vrij en eerlijk waren was er duidelijk een dominante partij. Bij de

parlementsverkiezingen van 1999 wist SWAPO 55 van de 72 zetels in de wacht te slepen. Bij de presidentsverkiezingen van datzelfde jaar behaalde zittend president Sam Nujoma 76,82 procent van de stemmen (African elections Database 2012).

Tabel 2: Vrijheid in Namibië

Freedom	2.5
Civil Liberties	3.0
Political Rights	2.0

Freedom House, 2002. *Freedom in the World*, Washington: Freedom House

Zoals tabel 2 aangeeft neemt Namibië een middenpositie in tussen Zuid-Afrika en Zambia. Volgens *Freedom House* (2002) waren de verkiezingen rond de eeuwwisseling vrij en eerlijk. Ook werd de vrijheid van meningsuiting gerespecteerd. De staatsmedia waren echter niet volledig vrij, daar werd vaak druk uitgeoefend om niet te berichten over gevoelige onderwerpen; voornamelijk de Caprivi regio. Politieke partijen, vakbonden en religieuze organisaties konden zonder overheidsinmenging functioneren.

De belangrijkste kritiek op de Namibische democratie was de manier waarop omgegaan werd met het onafhankelijkheidsstreven van de Caprivi regio. De inwoners van deze regio voelden zich achtergesteld door de regering. Tegelijkertijd was de regering bang dat deze regio zich zou willen afscheiden van Namibië. Rond de eeuwwisseling waren er aanwijzingen dat in deze regio gemarteld werd en mensen gedood werden door veiligheidstroepen.

De mindere scores van Namibië in vergelijking met Zuid-Afrika lijken dus vooral veroorzaakt te worden door het separatistisch conflict rond de Caprivi regio. Tevens waren er in 2001 een aantal gebeurtenissen die *Freedom House* aangreep om de scores van Namibië te verhogen. Zo werd een kritische krant de dupe van beperkte overheidsbemoeyenis. Ook maakte president Nujoma een zeer bedreigende opmerking over homoseksuelen, aan deze uitspraak werd verder echter geen beleidsmatig gevolg gegeven (Freedom House 2002).

In Namibië gaf 57,3 procent van de respondenten aan dat democratie te allen tijden de beste regeringsvorm is. 11,7 Procent gaf aan dat een niet-democratisch systeem soms beter kan zijn en voor 11,5 procent maakte het geen verschil. 82,6 procent was in meer of mindere mate tevreden met hoe de democratie werkte (Afrobarometer 1999-2000). Deze scores zijn in hoge mate vergelijkbaar met die waargenomen in Zuid-Afrika.

Qua welvaart neemt Namibië een positie in tussen Zambia en Zuid-Afrika. Rond de eeuwwisseling was Namibië vanwege de goede groeicijfers en de lage groei in Zuid-Afrika dichterbij haar zuiderbuur gekomen. Wat betreft de *human development index* doet Namibië het niet veel slechter dan Zuid-Afrika. Namibië kende rond de eeuwwisseling een grote ongelijkheid. Deze ongelijkheid nam echter sterk af in de jaren '90. Namibië kende minder corruptie dan de andere onderzochte landen. Wat betreft de kwaliteit van de democratie was Namibië in hoge mate te vergelijken met Zuid-Afrika. De perceptie van de bevolking was ongeveer gelijk. Verschillen in de *Freedom House* scores kunnen gedeeltelijk verklaard worden door gebeurtenissen die plaatsvonden in 2001-2 en door het conflict in de Caprivi regio.

Zambia

Zambia werd in 1964 onafhankelijk van het Verenigd Koninkrijk (CIA 2012). Vanaf die tijd tot 1991 kende Zambia maar één staatshoofd en regeringsleider: Kenneth Kaunda. In 1991 verloor Kaunda de verkiezingen en moest hij de macht overdragen aan zijn opponent Frederick Chiluba. 11 Maanden daarvoor was de wet die oppositiepartijen verbood afgeschaft; hiermee werd een einde gemaakt aan de 18 jaar waarin Zambia officieel een eenpartijstaat was (Pletcher 2000). In 1991 trof Chiluba een politiek-economisch systeem aan dat beschreven kan worden als een *rentier economy*.

In Zambia waren politiek en economie in hoge mate met elkaar verweven. De regering hield productie en handel stevig in eigen hand. De opbrengsten van o.a. de kopermijnen werden vervolgens door de regering verdeeld. In een dergelijk systeem kan de regerende

partij lang aan de macht blijven door politieke bondgenoten te bevoordelen in de verdeling. Een dergelijk economisch systeem is inefficiënt vanwege corruptie en omdat de nadruk ligt op consumptie en investeringen achterblijven. Omdat het onmogelijk is om rijk te worden zonder steun van de overheid zal de elite dergelijke praktijken blijven ondersteunen. Daarom is het erg moeilijk om de economie te hervormen (Pletcher 2000). Een dergelijk systeem is dus een rem op de economische welvaart van een staat, maar desondanks lastig te veranderen.

Van de onderzochte landen is Zambia zonder twijfel de armste en minst ontwikkelde economie. In 2003 kwam het Bruto Nationaal Product (BNP) van Zambia niet eens boven het veel kleinere Namibië uit. In 1990 bedroeg het BNP ongeveer 3 miljard dollar. Met een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,2% in de jaren '90 kwam het BNP in 2003 op 3,7 miljard uit (World Bank 2011). Hoewel het gelukkig nu veel beter gaat met Zambia was de economische situatie rond de eeuwwisseling niet rooskleurig.

Van oudsher is de belangrijkste industrie in Zambia de mijnbouw van koper. In de zogenoemde *copper belt* wordt het grootste deel van de Zambiaanse export gedolven. Toen Zambia onafhankelijk werd in 1964 was het daardoor welvarend. Op dat moment kende het zelfs het hoogste inkomen per hoofd in Zuidelijk Afrika. Aan deze welvaart kwam langzamerhand een einde vanwege de daling van de koperprijs en de stijging van de oliepijzen in de jaren '70 (Carmody, 2009).

Naar aanleiding hiervan moest Zambia bij de Bretton Woods instituties aankloppen voor steun. Zambia werd gedwongen om de economie te liberaliseren en overheidsinmenging in de economie te verminderen. Carmody (2009) beschrijft deze fase van structurele aanpassing als lopend van ongeveer 1992 tot 2002. Een aspect van de liberalisering was de opening van de Zambiaanse markt naar buiten toe. Dit zorgde ervoor dat het aantrekkelijk werd om textiel uit het buitenland te importeren. Dit zorgde voor het verdwijnen van een groot deel van de Zambiaanse textielindustrie. Veel mensen die in die industrie werkzaam waren gingen vervolgens verder in de informele sector. Deze informele sector kwam vaak neer op extensieve landbouw en visserij. Verder greep de

HIV/AIDS epidemie om zich heen (Carmody, 2009). Dit alles bij elkaar zorgde voor een aanhoudende recessie. Het BNP per hoofd, \$383,00 in 1990, daalde in het daaropvolgende decennium met gemiddeld 2,40% per jaar. In 2003 was het BNP per hoofd gedaald tot \$329,00. (World Bank 2011). De Zambiaanse bevolking kampte dus eind vorige eeuw met een constant verslechterende economische situatie.

In 1991 stond Zambia dus voor de enorme taak om zowel economisch als politiek te hervormen. Volgens Acemoglu en Robinson (2001) is het lastig om dit tegelijkertijd te doen. Volgens deze auteurs staat er namelijk altijd een elite tegenover de massa. Rond 1991 was de massa in Zambia erg arm en was de welvaart zeer ongelijk verdeeld. De nieuwe machthebbers bevonden zich tussen twee vuren. Aan de ene kant de arme Zambianen, die opriepen tot hervormingen en herverdeling van de welvaart, aan de andere kant de leden van de oude elite, die veel te verliezen hadden en de democratie zouden kunnen gaan saboteren als de dreiging van herverdeling te groot werd. Pletcher (2000) draagt nog eens twee redenen aan waardoor hervormen moeilijk is. Ten eerste zijn de mensen die profiteren van hervormingen wijdverspreid. De arme Zambianen zullen er namelijk maar een beetje op vooruit gaan. De mensen die profiteren van de status quo, de rijken, waren juist geconcentreerd en zouden er sterk op achteruit gaan. Verder is een politieke transitie alleen mogelijk met de steun van een deel van de elite. De democratische machthebbers zullen dus door economisch te hervormen een deel van hun aanhang van zich vervreemden. Als dit machtige smaldeel zich aansluit bij antidemocratische krachten wordt de uitdaging aan de democratie door de elite steeds gevaarlijker. Met economische hervorming haalt een regering in een *rentier economy* zich dus de woede van de elite op de hals. Omdat Zambia tegelijkertijd democratiseerde kwam daar de druk vanuit de massa bij. Daar komt nog bij dat Zambia een relatief zwakke overheid had, die moest buigen voor het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank.

De structurele aanpassingen waar Zambia toe gedwongen werd hadden niet alleen een de-industrialiserend effect. Ook de financiële sector moest hervormd worden. Zambia kreeg steun van de Bretton Woods instituties omdat de regering niet meer in staat was om

zelf de opgelopen schulden terug te betalen. Geld bijdrukken was geen optie meer vanwege de enorme inflatie. De oplossing was het verminderen van overheidsuitgaven, en het liberaliseren van de financiële sector. Het terugdringen van overheidsuitgaven lukte overtuigend. Waar de overheidsuitgaven in 1991 nog 23.5 procent van het BNP uitmaakten, was dit percentage in 1993 al gezakt tot 11.8 procent. Tezelfdertijd was echter de financiële markt geliberaliseerd. Het werd voor de private sector gemakkelijker om de Zambiaanse munt, de *kwacha*, in te wisselen voor buitenlandse valuta. Hoewel de overheidsuitgaven gestaag terugliepen, en er dus niet meer bijgedrukt werd, nam de inflatie toch toe. Dit gebeurde omdat de private sector van Zambia weinig vertrouwen had in de goede voornemens van de regering en besloot dat het veiliger was om buitenlandse valuta in handen te hebben. Op dat moment waren de overheidsuitgaven al zover teruggedrongen dat er niet meer bezuinigd kon worden. Het bijlenen van geld om oude leningen te betalen was ook geen optie meer. Om het tekort op orde te krijgen moest er dus belasting geheven worden (Adam 1995). De Zambiaanse economie kreeg dus in de jaren '90 te maken met lastenverzwaringen bovenop lage grondstofprijzen en een terugval in de textielindustrie.

In de eerste helft van de jaren '90 daalde de productie van voedsel. Dit kon slechts gedeeltelijk opgevangen worden door meer voedsel te importeren. Daardoor nam tevens de consumptie af waardoor de kindersterfte steeg en steeds meer Zambianen te weinig voedsel binnen kregen, de levensverwachting daalde dan ook. Seshamani (1999) beschrijft de kleine boeren als de belangrijkste producenten van maïs, het populairste voedsel in Zambia. Deze boeren maakten 56 procent van de bevolking uit en waren voor 90 procent arm. Waar voedsel eerst tegen hoge kosten gesubsidieerd werd door de overheid, werd de voedselproductie vanaf begin jaren '90 overgelaten aan de markt. Op dat moment waren er echter nog hoge rentes. Ook was er nog weinig vertrouwen dat dit nieuwe beleid stand zou houden. Er waren dus factoren die potentiële ondernemers ervan weerhielden om voedsel te gaan verhandelen. Boeren in de periferie kregen er dus vaak mee te maken dat hun voedsel niet opgehaald werd. De vanuit de overheid geregelde voedseltransporten waren er niet meer en dus moesten boeren tegen hoge kosten hun voedsel naar de markt brengen, waar ze het over het algemeen voor een lagere prijs dan

vroeger moesten verkopen. Vanwege deze verliezen konden boeren het volgende jaar vaak een minder groot stuk land bebouwen (Seshamani 1999).

De Zambiaanse economie kreeg dus in de jaren '90 te maken met lage grondstofprijzen, een terugval in de textielindustrie en hoge lasten. De economie was geconcentreerd op landbouw en industrie, waarbij diensten slechts 39.7 procent van de economie uitmaakten. In 2000 ging 68.5 procent van de kinderen naar de basisschool. 76.3 procent van de Zambianen kon op dat moment lezen en schrijven. Naast de tekorten aan voedsel waren er andere factoren waardoor de levensverwachting slechts 40,5 was. 62 Procent van de mensen had geen toegang tot veilig drinkwater, daarbij was 25 procent van de mensen uitgesloten van medische zorg. Op elke 1000 kinderen haalden 166 de leeftijd van 5 jaar niet. Van de kinderen onder de 5 kampte 24 procent met ondergewicht (World bank 2011; UNDP 2000).

Hoewel de arbeidsparticipatie rond de eeuwwisseling hoog was (70,2%), leverde werk maar weinig op. 72.6 Procent van de mensen in Zambia moest leven van minder dan \$1,00 per dag (World Bank 2011; UNDP 2000). De ongelijkheid was in Zambia minder dan in de andere onderzochte landen. In 1993 kende Zambia een Gini-coëfficiënt van 52,6, in het daaropvolgende decennium bleef deze score ongeveer gelijk (World Bank 2012).

Zoals valt te verwachten blijkt uit surveys dat 71,1 procent van de respondenten in 1999 ontevreden was over de economische situatie. 31,8 Procent gaf aan zeer ontevreden te zijn. 57,4 Procent van de respondenten geloofde verder dat de economische situatie het volgende jaar slechter zou zijn (Afrobarometer 2012). De slechte economische cijfers zijn dus terug te zien in de perceptie van de Zambianen.

Zambia had in de jaren '90 ook te kampen met corruptie. De *Corruption Perception Index* van *Transparency International* (2000), gaf Zambia in 2000 een score van 3,4. Dit is substantieel minder dan Zuid-Afrika en Namibië. Zambia kreeg echter een betere score dan haar buurlanden Zimbabwe, Malawi en Mozambique. Ook deed Zambia het beter

dan bijvoorbeeld China of India. Er is echter wel degelijk corruptie aanwezig die een rem kan zijn op zowel economische ontwikkeling als op de democratie.

Tabel 3: Vrijheid in Zambia

Freedom	4.5
Civil Liberties	4.0
Political Rights	4.5

Freedom House, 2002. *Freedom in the World*, Washington: Freedom House

In tabel 3 is te zien dat Freedom House aan Zambia slechtere scores toekende dan aan Zuid-Afrika en Namibië. Freedom House motiveert deze relatief slechte scores dan ook. De presidentsverkiezingen van 1996, waarin Chiluba herkozen werd, waren controversieel. Er was sprake van verkiezingsfraude en tevens werd Kaunda uitgesloten van deelname aan de verkiezingen. Hierop boycotten de meeste oppositiepartijen de verkiezingen.

Verder was het grootste deel van de media in handen van de regering. Hoewel onafhankelijke pers ook werd toegestaan was het moeilijk om te concurreren met de staatsmedia. Deze media werden overheerst door de *Movement for Multiparty Democracy* (MMD), de regerende partij.

Er was echter wel tegenwicht tegen deze regeringsmacht. *Non-Governmental Organizations* (NGOs) mochten openlijk functioneren. Ook was er respect voor de vrijheid van godsdienst en kende Zambia een zeer sterke vakbond, waar tweederde van de arbeiders in de formele sector bij aangesloten was (Freedom House 2002).

Uit deze analyse kan opgemaakt worden dat de regerende partij vastbesloten was om aan de macht te blijven en daardoor er niet in slaagde vrije en eerlijke verkiezingen te organiseren. Echter, er bleven communicatiekanalen over die los stonden van de regerende MMD. Oppositiepartijen en een maatschappelijk middenveld werden gedoogd, maar de regeringsmacht werd beschermd tegen concurrentie.

Bij de *afrobarometer survey* van 1999 gaf 74,1 procent van de bevolking aan dat democratie altijd beter is dan welk ander systeem dan ook. Minder dan 10 procent gaf aan dat een niet-democratisch systeem ook beter zou kunnen zijn in bepaalde situaties. 81,4 Procent van de respondenten was tevreden over de democratie in Zambia (Afrobarometer 1999-2000). Het is interessant om te zien dat rond de eeuwwisseling de mensen in Zambia positiever over de democratie als systeem waren dan de mensen in Zuid-Afrika en Namibië. Tevens was een groot deel van de respondenten tevreden over de actuele staat van de democratie in Zambia. Dit ondanks een penibele economische situatie en de lage door *Freedom House* gemeten scores.

Zambia is duidelijk een minder welvarend land dan Zuid-Afrika of Namibië. Gedurende de jaren '90 kreeg Zambia te maken met een constant verslechterende economische situatie. Zambia scoorde ook slechter op allerhande indicatoren van menselijke ontwikkeling. De ongelijkheid was echter substantieel minder groot dan in Namibië en Zuid-Afrika. De corruptie was groter dan in de andere onderzochte landen. Zambia doet het op dat vlak echter niet slecht ten opzichte van andere ontwikkelingslanden. De kwaliteit van de democratie was rond de eeuwwisseling substantieel minder dan in de andere onderzochte landen. Zambia kende geen vrije en eerlijke verkiezingen. De bevolking was echter ongeveer even tevreden over de werking van de democratie in eigen land als de respondenten in Zuid-Afrika en Namibië. Het percentage respondenten dat aangaf de democratie altijd als beste staatsvorm te zien was zelfs hoger dan in de andere landen.

Conclusies

Het is duidelijk geworden dat Zuid-Afrika, Namibië en Zambia rond de eeuwwisseling grote verschillen kenden, zowel qua economie als qua kwaliteit van democratie. De drie landen bevonden zich op verschillende ontwikkelingsniveaus. Ook maakten de drie economieën in de jaren '90 een verschillende ontwikkeling door. In Zambia zorgt het lagere economische ontwikkelingspeil voor meer corruptie. Ook waren rond het jaar 2000

de armen in Zambia slechter af. Hoewel de allerarmsten het beter hadden in Namibië en Zuid-Afrika was de ongelijkheid daar erg hoog. Zuid-Afrika en Namibië werden rond de eeuwwisseling het meest democratisch bestuurd. Dit is niet terug te zien in de burgerperceptie. De steun voor de democratie als systeem was juist het hoogste in Zambia. In onderstaande tabel 4 zijn de scores op de verschillende factoren weergegeven.

Tabel 4: Factoren en uitkomsten samengevat

	Zuid-Afrika	Namibië	Zambia
BNP per hoofd	Hoger middeninkomen	Lager middeninkomen	Laag inkomen
Groei jaren '90	Laag	Bovengemiddeld	Recessie
Perceptie economie	-	+	--
Menselijke ontwikkeling	+	+	-
Gelijkheid	-	-	+
Corruptie	+	++	-
Freedom House	++	+	-
Tevredenheid democratie	+	+	+
Steun voor democratie als systeem	+	+	++

Onderzoekers hebben verschillende theorieën over structurele factoren op de democratie geformuleerd. Het idee is steeds dat een hogere welvaart vaker gepaard gaat met democratie. De grote vraag is hoe dit verband loopt. Verschillende theorieën die deze vraag hebben geprobeerd te beantwoorden kunnen aan de hand van deze casussen getoetst worden.

Volgens Huntington leidt een hogere welvaart ook tot een betere spreiding van de welvaart. De democratie zou alleen levensvatbaar zijn als een meerderheid van de bevolking bestaat uit een relatief tevreden middenklasse. Voor deze theorie wordt in dit onderzoek geen steun gevonden. De onderzochte landen met de grootste welvaart kenden ook de grootste ongelijkheid. Daarbij zijn de meest ongelijke landen in dit onderzoek ook de meest democratische.

Volgens Przeworski c.s. is zowel het welvaartspeil als de economische groei belangrijk voor de democratie. Volgens deze theorie is het op elk ontwikkelingsniveau mogelijk om te democratiseren. Vanaf een bepaald ontwikkelingsniveau is het echter niet meer mogelijk om vanuit een democratie terug te vallen in een dictatuur. Dit deel van de theorie vindt steun in de onderzochte casussen. Het armere Zambia viel in de jaren '90 wel ten prooi aan een terugval. De rijkere landen kenden deze terugval niet. De theorie benadrukt echter ook het belang van economische groei. Volgens de auteurs ondersteunt de bevolking de democratie zolang deze gepaard gaat met economische groei. Het verband loopt dus via de perceptie van de bevolking. In dit onderzoek bleek dat de perceptie van de economie goed overeenkomt met de economische statistieken. Respondenten die leven in een economie met een lage of negatieve groei geven vaker aan dat de economische situatie slecht is. Volgens de theorie is het zo dat als het democratisch bestuur erin slaagt een hoge economische groei te realiseren een groter deel van de bevolking pro-democratisch zal worden. Zo wordt de kans kleiner dat er een revolutie komt en een terugval naar dictatuur. Het verband tussen economische groei en steun voor de democratie is in dit onderzoek echter niet gevonden. In Namibië was de economische groei hoog, in Zuid-Afrika laag en in Zambia was er een recessie. Toch waren de respondenten uit Zambia het meest pro-democratisch. Economische groei is in deze casussen dus geen garantie voor een pro-democratische bevolking, noch is een pro-democratische bevolking een garantie voor democratie.

Bratton en Mattes benadrukken het intrinsieke belang van democratie. Volgens deze auteurs zullen mensen de democratie steunen zolang deze vrijheid kan garanderen voor haar burgers. Voor deze theorie geldt echter hetzelfde als voor de theorie van Przeworski c.s. In de onderzochte casussen leidt meer vrijheid niet perse tot een hogere waardering voor de democratie. De bevolking van Zambia leefde rond de eeuwwisseling in het minst vrije land. De tevredenheid over de democratie was echter niet minder dan die in Namibië of Zuid-Afrika. De steun voor de democratie als systeem was daar juist hoger.

Acemoglu en Robinson leggen de nadruk op het herverdelingsvraagstuk. Volgens hen leidt democratie altijd tot herverdeling. Als de ongelijkheid in de samenleving groter is zal er meer herverdeling nodig zijn. Hoe meer herverdeling er is, hoe hoger de kosten van democratie worden voor de rijken. Als deze kosten hoger worden dan de kosten van een revolutie wordt het voor delen van de elite interessant om een coup te plegen. Deze theorie neemt aan dat democratie leidt tot meer gelijkheid. Voor deze theorie wordt geen steun gevonden in de onderzochte casussen. Alle drie de landen zijn derde-golf-democratieën, alleen in Namibië is in de jaren '90 de ongelijkheid substantieel verminderd. Het lijkt er dus op dat het voor elites mogelijk is om hun rijkdom te behouden, ook binnen een democratisch systeem.

Bij de studie van structurele invloeden op de democratie is vaak gekeken naar de massa. Een hoge economische groei, of een hoog niveau van welvaart werd vaak noodzakelijk geacht na een democratische transitie. Dit zou nodig zijn om economische herverdeling te realiseren, die onontkoombaar is binnen een democratie met grote welvaartsverschillen. Het gevaar voor de democratie zou in die visie komen van de kant van de massa. Pletcher schrijft echter overtuigend dat een machtsgreep niet mogelijk is zonder een deel van de elite. Hoewel in Namibië en Zuid-Afrika de arme mensen het moeilijk hebben en graag meer herverdeling van de welvaart zouden willen, liggen er genoeg kansen voor de elite. Er zijn in deze landen genoeg alternatieven voor een politieke carrière, namelijk in het zakenleven. In Zambia waren er in de jaren '90 minder kansen. Dit blijkt uit het lage BNP per hoofd vergeleken met dat van Zuid-Afrika of Namibië. Ook kenden Zuid-Afrika en Namibië een hogere ongelijkheid. Hierdoor liggen er nog meer kansen voor de elite. In Zambia was er dan ook meer corruptie en probeerde de regerende partij in de jaren '90 uit alle macht aan regeringsverantwoordelijkheid vast te houden. Veel auteurs hebben de attitudes van de massa onderzocht. Wellicht is na een democratische transitie juist de sociaaleconomische positie van de elite belangrijk. Zodra politieke en economische elites minder bang zijn voor democratische competitie zijn de overlevingskansen van een jonge democratie wellicht veel groter. Het zou interessant zijn om daar meer onderzoek naar te doen. Op deze manier kan de invloed van de economie op de democratie wellicht beter begrepen worden.

Bij bovenstaande constatering is wel een belangrijke nuancering aan te brengen. Wat niet moet worden vergeten is dat de regering van Zambia in de jaren '90 een oppositie tegenover zich had die in staat was om de regerende partij uit te dagen. Zuid-Afrika en Namibië kenden duidelijk één dominante partij. Het zou kunnen dat in de toekomst de dominante partijen in deze landen uitgedaagd zullen worden. Het zou interessant zijn om te zien of de regeringen in deze landen dan nog steeds even veel respect hebben voor de politieke rechten van hun burgers.

Bronnen

- Acemoglu, D. and Robinson, J.A., 2001. 'A Theory of Political Transitions' *The American Economic Review*, 91 (4), p. 938-63
- Adam, C., 1995. 'Fiscal Adjustment, Financial Liberalization, and the Dynamics of Inflation: Some Evidence from Zambia' *World Development*, 23 (5), p.735-50
- African Elections Database, 2012. *Elections in Namibia*. [online] Available at: <<http://africanelections.tripod.com/na.html>> [Accessed 21 May 2012].
- Afrobarometer, 1999-2000. *Round one surveys*, Pretoria: Afrobarometer
- Boix, C. and Stokes, S.C., 2003. 'Endogenous Democratization' *World Politics*, 55 (4), p. 517-49
- Bond, P., 2000. *Elite Transition: from Apartheid to Neoliberalism in South Africa*. 2nd ed. London: Pluto Press.
- Bratton, M. and Mattes, R., 2001. 'Support for Democracy in Africa: Intrinsic or Instrumental?' *British Journal of Political Science*, 31, p.447-74
- Broad-Based Black Economic Empowerment Act 2003*. Cape Town: Government Gazette.
- Carmody, P., 2009. 'An Asian-Driven Economic Recovery in Africa? The Zambian Case' *World Development*, 37 (7), p.1197-1207
- Central Intelligence Agency, 2012. *The World Factbook*. [online] Available at: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>> [Accessed 18 May 2012].
- Diamond, L., 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press

- Doorenspleet, R., 2005. *Democratic Transitions: Exploring the Structural Sources of the fourth Wave* Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Freedom House, 2002. *Freedom in the World*, Washington: Freedom House
- Huntington, S. 1984. 'Will More Countries Become Democratic?' *Political Science Quarterly*, 99 (2), p. 193-218
- Krog, A. 2000. *Country of my Skull*. New York: Broadway
- Lanegran, K., 2001. 'South-Africa's 1999 Election: Consolidating a Dominant Party System' *Africa Today*, 48(2), pp.81-102.
- Lange, G. and Motinga, D, 1997. 'The Contribution of Resource Rents from Minerals and Fisheries to Sustainable Economic Development in Namibia' Windhoek: Directorate of Environmental Affairs
- LeBeau, D. and Dima, E. 2005. 'Multiparty Democracy And Elections In Namibia' Johannesburg: EISA
- Lipset, S.M. 1959. 'Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political legitimacy' *The American Political Science Review*, 35 (1), p. 69-105
- Londregan, J. B., Poole, K.T, 1996. 'Does High Income Promote Democracy?' *World politics*, 49 (1), p.1-30
- Meredith, M. 2006. *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence*. London: Free Press.
- Pletcher, J., 2000. 'The Politics of Liberalizing Zambia's Maize Markets' *World Development*, 28 (1), p.129-42
- Przeworski, A., Alvarez, M., Cheibub, J.A., Limongi, F. 1996. 'What Makes Democracies Endure?' *Journal of Democracy*, 7 (1), p.39-55
- Ranganathan, V., Mbewe, A., 1995. 'Feast and famine: The case of Zambia's power sector' *Energy Policy*, 23(12), p.1093-6
- Seshamani, V., 1999. 'The impact of market liberalization on food security in Zambia' *Food Policy*, 23 (6), p.539-51
- Seidman Makgetla, N., 2004. 'The Post-Apartheid Economy' *Review of African Political Economy*, 31(100), pp.263-81.
- Stage, J. and Fleermuys, F., 2001. 'Energy Use in the Namibian Economy from 1995 to 1998' *Development Southern Africa*, 18 (4), p. 423-41
- Tapscott, C., 1993. 'Reconciliation, Social Equity and Class Formation in Independent Namibia' *Journal of Southern African Studies*, 19 (1), p. 29-39
- Transparency International, 2000. *Corruption Perception Index 2000*, Berlin: Transparency International
- United Nations Development Programme, 2000. *2000 Human Development Report*, New York: UNDP

World Bank, 2011. *Africa Development Indicators 2011*, Washington: World Bank
World Bank, 2012. *Gini Index*. [online] Available at:

<<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> > [Accessed 20 May 2012].